

Терещенки – спадщина підприємництва і благодійності

Наталія І. Мурмила 1, 2*

¹ Тернопільський професійний коледж харчових технологій та торгівлі (Україна). Голова циклової комісії соціально-гуманітарних дисциплін.

² Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка (Україна). Аспірант кафедри історії України, археології та спеціальних галузей історичних наук.

* Автор-кореспондент, e-mail: murmyla.natalya@gmail.com

СТАТТЯ	АНОТАЦІЯ
Дослідницька DOI: 10.70651/3041-2498/2025.6.07 Авторське право © 2025 автора Цей твір ліцензовано на умовах Ліцензії Creative Commons «Із Зазначенням Авторства – Некомерційна 4.0 Міжнародна» (CC BY-NC 4.0). 	У статті охарактеризовано харчову промисловість у післяреформенний період та визначено роль Правобережної України як основного району цукробурякового виробництва. Неабиякий внесок зробила родини Терещенків – видатних українських підприємців XIX – початку XX століття, яка відіграла значну роль у розвитку економіки, культури та благодійництва в Україні. У статті використано історичний метод для вивчення діяльності родини Терещенків у другій половині XIX – на початку XX століття, що дозволяє детально дослідити їхній внесок. Також застосовано метод системного аналізу для упорядкування та оцінки історичних досліджень, пов'язаних із діяльністю родини в пореформенний період на Правобережжі України. Дослідження включає методи узагальнення та синтезу, а також проблемно-хронологічний виклад матеріалу, що забезпечує цілісний і структурований виклад. Проаналізовано внесок у цукрову промисловість Миколи Терещенка, який разом з братом Федором та сином Іваном заснували «Товариство цукробурякових та рафінадних заводів братів Терещенків» із якого одержували величезні прибутки. Вони володіли підприємствами на Лівобережній та Правобережній Україні, а також були власниками маєтностей, що належали польським поміщикам у Київській і Волинській губерніях. Відомо, що окрім цукру родина володіла винокурними заводами, паровими та водяними млинами, ремонтними майстернями при кожній цукроварні, а також лісопильними та суконними фабриками і навіть невеликою авіамайстернею. Вивчено життя і діяльність Миколи Терещенка, який мав у власності численні підприємства на території Лівобережної та Правобережної України. Автором статті наведено дані про громадську діяльність Миколи Артемієвича, адже він був членом облікового і позичкового комітету Київської контори державного банку та активним учасником біржового комітету. Досліджено меценатську діяльність у сфері освіти, науки та мистецтва. Особлива увага приділяється впливу Терещенків на розвиток Києва, Чернігова та інших міст, де вони фінансували лікарні, навчальні заклади, музеї та храми.

КЛЮЧОВІ СЛОВА

харчова промисловість, цукрова промисловість, підприємці, меценатство, благодійність, купці, заводи.

e-ISSN 3041-2498

Public Management and Policy

<https://www.eu-scientists.com/index.php/pmap>

The Tereshchenkos – A Legacy of Entrepreneurship and Philanthropy

Natalya Murmyla ^{1, 2 *}

¹ Ternopil Applied College of Food Technology and Trade (Ukraine). Head of the Cycle Commission of Social and Humanitarian Disciplines.

² Ternopil Volodymyr Hnatiuk National Pedagogical University (Ukraine). Postgraduate Student at the Department of Ukrainian History, Archaeology, and Special Fields of Historical Sciences.

* Corresponding Author, e-mail: murmyla.natalya@gmail.com

ARTICLE INFO

ABSTRACT

Research Article

DOI:

[10.70651/3041-2498/2025.6.07](https://doi.org/10.70651/3041-2498/2025.6.07)

Copyright © 2025
by author

This is an open access journal and all published articles are licensed under a Creative Commons Attribution—NonCommercial 4.0 International (CC BY-NC 4.0)

The article describes the food industry in the post-reform period and defines the role of the Right-Bank Ukraine as the main sugar beet production area. A significant contribution was made by the Tereshchenko family, famous Ukrainian entrepreneurs of the nineteenth and early twentieth centuries, which played a significant role in the development of the economy, culture and charity in Ukraine. The article employs the historical method to examine the activities of the Tereshchenko family during the second half of the 19th and early 20th centuries, offering a detailed exploration of their contributions. Additionally, the systemic analysis method is utilized to systematically organize and evaluate historical studies concerning the family's endeavors in the post-reform era on the Right Bank of Ukraine. The study incorporates techniques of generalization and synthesis, alongside a problem-chronological presentation of the material, to provide a comprehensive and structured narrative. The article analyses the contribution to the sugar industry of Mykola Tereshchenko, who together with his brother Fedir and son Ivan founded the Tereshchenko Brothers' Sugar Beet and Refinery Company, making huge profits from it. They owned companies on the Left Bank and Right Bank of Ukraine, and also owned properties belonging to Polish landlords in the Kyiv and Volyn provinces. In addition to the sugar business, the family-owned distilleries, steam and water mills, repair services at each sugar factory, sawmills, fabric factories, and even a small aircraft workshop. The article explores the life and work of Mykola Tereshchenko, who owned numerous enterprises on the territory of the Left Bank and Right Bank of Ukraine. The author of the article provides the information about Mykola Artemiyovych's public engagement, as he was a member of the Accounting and Loan Committee of the Kyiv office of the State Bank and an active participant of the Stock Exchange Committee. The author researches patronage activities in the field of education, science and art. Special attention are paid to the Tereshchenkos' influence on the development of Kyiv, Chernihiv, and other cities, where they financed hospitals, educational institutions, museums, and churches.

KEYWORDS

food industry, sugar industry, entrepreneurs, patronage, charity, merchants, factories.

1. Вступ

Підприємці Терещенки свого часу заснували в Києві безоплатну лікарню для незаможних людей «Охмадит», Маріїнський дитячий притулок, облаштували будинок для міського парафіяльного училища та інше. В даній статті проаналізовано внесок Миколи Терещенка у заснуванні навчальних закладів, адже із розвитком промисловості на Правобережній Україні виникла потреба у кваліфікованих кадрах. Микола Терещенко був одним із перших хто виділяв кошти на заснування стипендій для учнів із незаможних сімей. Стаття аналізує причини успіху династії, їхню економічну стратегію та суспільну місію, що зробило їх не лише видатними підприємцями, а й символом благодійності в Україні.

2. Огляд літературних джерел

Актуальність теми визначається необхідністю дослідити внесок родини Терещенків в українську промисловість XIX – початку XX ст. В контексті зазначеної мети розглянуто основні віхи життя і діяльності династії Терещенків, проаналізовано внесок родини у розвиток економіки, досліджено їхню просвітницьку та меценатську діяльність.

Серед праць дослідників варто відмітити працю Калашник Ю. «Нікола Терещенко: до 200-ліття від дня народження: краєзнавчий дайджест» [4], в якій систематизовано інформацію про династію Терещенків, їхній внесок у економіку, меценатство та доброчинність України. Заслужовують на увагу опубліковані статті Доніка О. [2; 3], Лазечко П. [7], які присвячені вивченню меценатської та благодійницької діяльності династії підприємців Терещенків. Ще одним важливим дослідженням є праця Марії Скробат «Історія успіху роду Терещенків» [15], в якій проаналізовано коріння родини Терещенків. Потребують дослідження питання зв'язку династії Терещенків з славнозвісними родинами Симириєнків, Харитоненків, Ханенків.

3. Постановка завдання

Мета статті полягає у дослідженні внеску родини Терещенків у розвиток харчової промисловості та меценатства на території Лівобережної і Правобережної України напередодні Першої світової війни.

Визначена мета передбачає вирішення таких завдань:

- охарактеризувати особливості розвитку харчової промисловості у Правобережжя у другій половині XIX – на початку XX ст.;
- визначити роль родини Терещенків у розвиток цукрової, винокурної лісопильної промисловості;
- проаналізувати меценатську та просвітницьку діяльність династії Терещенків;
- дослідити роль та внесок підприємців у харчову галузь та благодійництво Правобережної України напередодні Першої світової війни.

4. Методи та матеріали

В статті застосовано історичний метод (використаний для дослідження діяльності родини Терещенків у другій половині XIX – на початку XX ст.); метод системного аналізу (застосований для здійснення систематизації історичних досліджень щодо діяльності родини у пореформений період на Правобережжі України). У статті використано узагальнення та синтез, проблемно-хронологічний виклад матеріалу.

5. Результати та обговорення

Напередодні Першої світової війни в Російській імперії відбувалися визначальні події, які позначилися змінами у економічному та суспільно-політичному розвитку держави. Реформи торкнулися всіх регіонів імперії, у тому числі Київської, Подільської та Волинській губернії. Напередодні Першої світової війни основою економіки залишалося сільське господарство. Російська імперія у той період займала перше місце у світі з виробництва сільськогосподарської продукції [9, с. 267].

У досліджуваній період розвивалася борошномельна, винокурна, цукрова промисловість. Правобережна Україна була основним районом цукробурякового виробництва. Розквіт цукроваріння в цьому краї розпочався в 1840-х рр. XIX ст., адже саме в цей період цукрові заводи почали переходити на парову техніку. Купці К. Яхненко і П. Симиренко у 1843 р. побудували перші на Правобережній Україні парові цукрові і рафінадні заводи поблизу с. Мліїва Черкаського повіту Київської губернії. Саме тут було розташовано ціле промислове містечко. На цукроварні та у містечку було газове освітлення, котрим на той час користувались тільки два або три міста. На Правобережжі цукроварні розташовувалися так: на Київщині – 70 цукроварень, Поділлі – 36, а на Волині – 10. Таким чином, 63,4 % українських цукроварень розміщувалось на Правобережній Україні, з них тільки на Київщині – 38,3 %. На Волині було мало цукроварень, але вони на той час вважались великими підприємствами [9, с. 270].

Найбільшу частку виробленого в українських губерніях цукру випускала Київщина. Саме ця губернія на середину XIX ст. стала центром цукробурякового виробництва російської імперії, адже тут концентрувалася найбільша кількість цукроварень та швидко відбувався процес переходу від мануфактурної стадії виробництва цукру до фабрично-заводської. Уже в 1846–1847 рр. у губернії діяло 49 цукроварень (з них 12 було парових і 37 вогневих) [9, с. 270].

Про значення Київщини в загальноросійському виробництві цукру свідчило те, що тут перебувала резиденція синдикату. Більша частина членів Всеросійського товариства цукрозаводчиків становили власники підприємств, які знаходилися на території Волинської, Київської та Подільської губерній. До складу правління входили такі цукрові промисловці країни – графи Бобринські, П. І. Харитоненко, брати Бродські, Б. І. Ханенко, брати Терещенки, К. В. Фішман та інші [9, с. 271].

Вагомий слід в історії України залишила династія Терещенків. Вони були промисловцями, державними службовцями та меценатами. Родина Терещенків – відомий український рід підприємців, меценатів і громадських діячів, які зробили значний внесок у розвиток економіки, культури та благодійності України в XIX – на початку XX століття. Славний рід походив із містечка Глухів, а засновником підприємницької династії вважається Артемій Терещенко – кріпак, який зміг викупитися на волю і розпочати торговельну діяльність. Він займався хлібною торгівлею, а згодом став одним із найбільших цукропромисловців того часу. Сини Артемія – Микола, Федір та Семен Терещенки – успадкували та примножили батьківське багатство, заснувавши одну з найпотужніших цукрових імперій у Російській імперії. До кінця XIX століття їхні підприємства контролювали значну частину цукрового ринку.

У 1861 році на території Наддніпрянської України скасовано кріпацтво, що дало змогу Артемію Терещенку та його синам Миколі та Федору займатися підприємницькою діяльністю. Вони орендували й скуповували польські поміщицькі маєтки з цукроварнями на території правобережжя. Модернізуючи заводи для виробництва цукру за декілька років вони мали більше десяти заводів. Спочатку Артемій разом із дружиною розпочав дрібну торгівлю. Торгували з візка, а пізніше відкрили невеличку лавку. Артемій мав неабиякий хист до цієї справи. І вже за невеликий проміжок часу, успішний купець став торгувати хлібом і деревиною [5].

Із статті Марії Скробат «Історія успіху роду Терещенків» дізнаємося, що коріння цього відомого роду походить від козаків із міста Глухова, що на Сумщині. Засновником династії, яка прославилася у сфері цукрового виробництва, був Артемій Терещенко, народжений у 1794 році в родині збіднілих козаків. На початку XIX століття його призвали до армії для участі в обороні Російської імперії від наполеонівського вторгнення [15].

Служачи у війську, Артемій опинився неподалік Парижа, у містечку Бове. Саме тоді там проходив важливий аграрний експеримент, який підтримував сам Наполеон. Через блокаду Англією Франції було ускладнене постачання цукрової тростини з Антильських островів, тому французи почали активно розвивати виробництво цукру з буряка. У цей період Артемій вирішив використати свій час у Бове з користю – він взявся за вивчення французької мови. Там він познайомився з молодими науковцями, які досліджували технології виробництва бурякового цукру. Йому вдалося глибоко зануритися в цей процес, і він швидко усвідомив, що ця галузь має величезний потенціал для його рідної землі. В Україні зростали високоякісні цукрові буряки, що давало можливість не лише досягти комерційного успіху, а й сприяти подоланню голоду. Артемій ретельно вивчав технології виготовлення цукру й уже тоді замислювався про створення власного виробництва після повернення додому.

У 1819 році він одружився з купецькою донькою Єфросинією Григорівною Стеслявською. Подружжя мало трьох синів – Миколу, Федора та Семена. Життя їхньої сім'ї спочатку було скромним, і до значного фінансового зростання ще залишалося багато років. Артемій займався дрібною торгівлею а згодом його син Микола продовжив справу батька, організувавши перевезення хліба на Кримський півострів, звідки привозив додому сіль та рибу. Завдяки цій діяльності родина Терещенків швидко здобула статус ключових постачальників хліба, солі та риби в Глухівському повіті[15].

Із джерел дізнаємося, що у маєтках Терещенків панувала висока культура землеробства. Це були одні з найрозвиненіших і найбільш технічно оснащених центрів вирощування цукрового буряка, зернових та інших культур. Продуктивність земель була такою високою, що дозволяла експортувати високоякісну пшеницю на закордонні ринки. Водночас земля давала можливість також успішно будувати бізнес у промисловості [17].

Діяльність братів Терещенків стала основою для девізу їхнього родинного герба: «Прагнення до суспільного блага». Артемій Терещенко разом із синами демонстрував свою продукцію на провідних промислових виставках Європи. Серед усієї династії видатних підприємців особливо виділяються троє: Микола Артемійович Терещенко, його брат Федір Артемійович та син Миколи – Іван Миколайович Терещенко. Однак найважливішу роль відіграв саме Микола.

На цій самій виставці Артемій Терещенко також був удостоєний срібної медалі за відмінне борошно, отримане з озимої пшениці. Станом на 1887 рік родина Терещенків володіла дев'ятьма цукровими та рафінадними заводами, які випускали 2,6 мільйона пудів продукції загальною вартістю 12,6 мільйона карбованців. Згодом виробництво продовжувало розширюватися, і до 1910 року кількість заводів зросла до 11, а обсяг продукції сягнув 6,6 мільйона пудів, що було у 2,5 рази більше за показники 1887 року. Вартість усієї продукції цукрових підприємств Терещенків тоді становила 27,7 мільйона карбованців.

У 1880-х роках ця родина увійшла до десятки найбільших виробників цукру в Російській імперії. У 1887 році вони разом з іншими відомими підприємцями стали частиною першого промислового синдикату, який об'єднав власників 171 заводу. Пізніше, у 1902 році, Терещенки долучилися до створення синдикату виробників рафінаду.

Дослідниця Мартинчук С. вказує, що у Житомирському повіті у м. Андрушівка власником цукрових заводів був Микола Терещенко, а у м. Червоне та с. Коровінці – Федір Терещенко. На підприємстві, розташованому в селі Коровінці, у середньому було зайнято від 800 до 900 працівників, а загальний фонд річної заробітної плати складав 107 785 рублів [8, с. 252].

Будучи вправними підприємцями Терещенки одночасно з виробництвом сільськогосподарської продукції вкладали кошти у найбільш прибуткову галузь промисловості – цукрову. Така діяльність давала можливість Терещенкам вести прибуткове господарювання, отримувати сталі прибутки та виживати у конкурентній боротьбі. Наявність промислових підприємств сприяла кращому фінансуванню сільського господарства, яке постійно залежало від погодних умов [8, с. 252].

Брати Терещенки володіли не тільки цукровими підприємствами. Їм належало 8 винокурних заводи, парові та водяні млини, ремонтні майстерні при кожній цукроварні, лісопильні та суконна фабрика і навіть невелика авіамайстерня. Родинне майно мало значну вартість. Наприклад, лише головна контора Артемія Яковича за звітний рік 1871/1872 принесла прибуток у 682,3 тис. карбованців, у 1884/1885 роках ця сума зросла до 1210,7 тис. карбованців, а в 1893 році прибуток становив 1122,8 тис. карбованців [8, с. 252].

Його називали «цукровим королем» завдяки володінню найбільшими й найпотужнішими рафінадними заводами в Російській імперії. Спільно з братами він розпочав свій бізнес із невеликим стартовим капіталом, але завдяки енергійності та підприємницькому хисту швидко розширив справу, створивши величезний статок [5].

Микола Терещенко спочатку був власником трьох цукрових заводів: Андріївський у Житомирському повіті, Старо-Осятинський у Чернігівському повіті і буряко-цукровий завод в селі Тьоткіно Рильського повіту Курської губернії [11].

Підприємці Терещенки свої капітали вкладали у найбільш прибуткові на той час галузі економіки: у велике поміщицьке землеволодіння, цукроваріння і пов'язане з ним гуральництво. Серед вдалих придбань були цукрозаводи на Лівобережній та Правобережній Україні. Вони стали власниками потужних маєтностей із цукроварнями й гуральнями, що належали

переважно польським поміщикам у Київській і Волинській губерніях Серед найбільших маєтків, які були придбані, варто виділити Андрушівський (18 860 десятин), Коровинецький (16 569 десятин) і Червонський (16 207 десятин) у Житомирському повіті, Голоківський (13 120 десятин) у Чигиринському повіті та Мартинівський (7 461 десятина) у Канівському та Черкаському повітах. На початку ХХ століття численна родина Терещенків володіла приблизно 200 тисячами десятин землі, включно з власними та орендованими угіддями. Їхні маєтки, організовані переважно за капіталістичною моделлю господарювання, стали провідними центрами з вирощування сільськогосподарської продукції, особливо зернових культур і цукрового буряку, та відзначалися високим рівнем землеробства. Вирощена пшениця та інша сільськогосподарська продукція найвищої якості експортувалася у значних обсягах через Одеський порт на міжнародні ринки [3].

За архівними даними, Микола Терещенко володів 85 тис. га землі, 5 рафінадними заводами, винокурними, паровими і водяними млинами у Чернігівській, Київській, Волинській, Харківській, Подільській, губерніях.

Якщо на старті своєї справи капітал товариства складав 3 млн руб., то в 1900 р. сягнув уже 8 млн руб. У 1880-х діяльність товариства щороку приносила Терещенкам близько 750 тис. руб прибутків, а в 1911 р. на їхніх рахунках у закордонних банках зберігалось більш ніж 13 млн руб. [17].

Із досліджень Доніка О. дізнаємося, що у перші двадцять років діяльності «Товариство цукробурякових та рафінадних заводів братів Терещенків» підприємці одержували величезні прибутки.

Київський період життя і діяльності Миколи Терещенка заслуговують на особливу увагу. Відомо, що тривалий час він проживав у цьому місті. Тут він придбав будинок на перетині Бібіковського бульвару та Олексієвської вулиці (тепер це бульвар Шевченка). Попереднім власником садиби був міський голова Києва князь П. Демидов-Сан-Донато. Після реконструкції двоповерхового палацу розпочався київський період історії роду Терещенків [7, с. 114].

Протягом багатьох років Микола Артемійович був членом облікового і позичкового комітету Київської контори державного банку та активним учасником біржового комітету. До контори входили торговці і промисловці, які становили так зване біржове товариство та були постійними відвідувачами [4, с. 13].

Цікавою постаттю родини Терещенків був Федір Артемійович, який став засновником трикласного училища для хлопчиків. Усі співробітники училища мали високий рівень освіти, що свідчить про відповідальне ставлення Терещенків до своєї діяльності і до виховання майбутнього покоління [16].

Старший син Миколи Терещенка Іван, обдарований від народження допитливим розумом і добрим серцем, присвятив себе також громадянській діяльності, збиранню творів мистецтва, широкому благодійництву й меценат Він вміло продовжував родинну справу. Іван навчався в Київському університеті, здобувавши юридичну професію [13].

Іван Терещенко належав до такого покоління династії підприємців, який виріс і виховувався у шляхетному середовищі. Він відрізнявся освіченістю й широтою інтересів, тонким відчуттям естетичної цінності творів мистецтва. Іван Терещенко співпрацював з видатними художниками, а саме із М. І. Мурашком, М. К. Пимоненком та іншими.

У Києві Іван разом із братом Олександром за підтримки Миколи Терещенка заснували «Товариство буряково-цукрових і рафінадних заводів братів Терещенків». Діяльність кооперації дуже скоро охопила майже всю територію Наддніпрянської України. У період із 1883 до 1891 років Іван був вибраним в органи міського самоврядування в російській імперії [13].

Родина Терещенків мала у власності декілька розкішних особняків у Києві. Вони вирізнялися вишуканою архітектурою та мають особливу історичну цінність. Заслуговує на увагу зведений будинок для доньки Федора Терещенка – Н. Уварової. Двоповерхова будівля, виконана в класичному стилі та спроектована архітектором П. Голландським. У 1912 році в Києві було збудовано ще один особняк у бароково-класичному стилі, замовником якого був директор цукрових заводів М. Шестаков, пов'язаний родинними зв'язками з Ф. Терещенком. Найбільшу цінність мають будівлі, що на сучасному етапі слугують музеями, зокрема Національний музей Тараса Шевченка [10, с. 192–193].

Меценатська діяльність Терещенків заслуговує на повагу. В радянській історіографії про благодійників, що підняли українську культуру на вищий ступінь розвитку, не охоче згадували.

Адже радянська система виробила для людської свідомості певні стереотипи, що підприємець і виступав експлуататор робітничого класу й селянства Багато купців і підприємців, які віддавали особисті кошти на освіту, мистецтво, лікарні та притулки, були видалені з негативних стереотипів для молодого радянського покоління. Це призвело до того, що уявлення про багатих людей залишається спірним та здебільшого критичним. Дивовижним і загадковим залишається той факт, що українські купці та фабриканти витрачали великі суми коштів без погляду на фінансовий виграш. Хоча не варто ідеалізувати благодійний порив цих бізнесменів, оскільки серед них були й такі, котрі давали гроші для задоволення власних амбіцій, або навіть заради шляхетних титулів та нагород. Українське меценатство в історії країни є унікальним явищем, що відзначається не лише одноразовими пожертвами на благородні справи, але й становить диво в світі культури України, несхоже на жодне інше [18, с. 84].

Важливою віхою меценатської діяльності є подарована родиною Терещенків у місті Києві безоплатна лікарня для незаможних людей (сьогодні це спеціалізована дитяча лікарня «ОХМАТДИТ». Картинну галерею на вулиці Терещенківській, Маріїнський дитячий притулок (на розі Паньківської і Микільсько-Ботанічної вулиць, нині Інститут психології імені Г. С. Костюка Національної академії педагогічних наук України). Окрім того, облаштували будинок для міського парафіяльного училища на Ярославому Валу (1965 року будинок переданий Київському інституту театрального мистецтва імені Івана Карпенка-Карого) [13].

У місті Києві не було жодного просвітницького закладу, якому Микола Терещенко не надав би добродійну допомогу. Він був меценатом таких навчальних закладів Києва. Перша та Четверта гімназії у місті Києві, Перше комерційне училище, засноване Купецьким товариством, а також Реальне училище. Крім того, функціонували Чоловіча торговельна школа імені Миколи Терещенка, Торговельні класи його імені та Жіноча торговельна школа, названа на честь дружини мецената Пелагеї Терещенко [1].

Київський політехнічний інститут був відкритий за активної участі родини Терещенків. Адже відчувалась гостра потреба в інженерно-технічних кадрах, яких тепер і мав готувати вищий технічний навчальний заклад, відкриття якого відбулося у 1898 р. Терещенки входили у комітет по його створенню Кошти на спорудження Київської політехніки було зібрано за рахунок приватних і громадських пожертвувань. Проте найбільші внески зробили Терещенки [14].

У кінці XIX століття комерційні школи займали особливе місце серед приватних навчальних закладів і організовувались вони в основному торгово-підприємницькими товариствами. У Києві 1896 року було відкрито комерційне училище на базі середньої школи на кошти Купецького товариства. До стипендіального фонду відразу почали надходити пожертвування від організацій і приватних осіб. Микола Терещенко був одним із перших, хто у 1897 р. виділив 30 тис. крб. на заснування 12 стипендій для учнів із незаможних сімей. В той час виникла необхідність відкриття в Києві таких освітніх закладів, які б надавали знання, необхідні для роботи в торговопромислових установах. Так, у 1896 р. засновано Товариство розповсюдження початкової комерційної освіти. Спочатку навчальний заклад очолив Микола Терещенко, а пізніше – його зять Б. І. Ханенко [16].

Звертає на себе увагу і викликає інтерес те, у якій формі здійснювалася благодійна допомога людям, які її потребували. Микола Артемович Терещенко, підтримуючи найбідніші верстви населення, жертвував не капітал, а відсотки з нього. Хочеться зазначити, що це була не разова, а постійна допомога. Про розміри благодійної діяльності мецената свідчать наступні дані. На Різдво у 1907 р. грошову допомогу на загальну суму 947 крб. отримало 329 осіб, у 1908 р. на Пасху відповідно 948 крб. і 436 осіб, а в 1914 р. на Різдво і Пасху допомога була видана 785 людям (1879 крб.). Допомога виділялася вдовам, сиротам, інвалідам, хворим [12].

Варто сказати, що безкорислива благодійність Терещенків продовжує слугувати на сучасному етапі. 20 червня 2009 р. в Києві відкрито бронзовий пам'ятник Миколі Терещенку на вулиці Чорновола, 28/1, що знаходиться біля Науково-практичного центру дитячої кардіології та кардіохірургії «Охматит» [6].

Варто зазначити, що родина Терещенків володіла певними колекціями творів мистецтва Встановити точний склад особистих колекцій Терещенків досить складно, оскільки окремі твори мистецтва нерідко переходили від одного члена родини до іншого. Для сучасників ці зібрання сприймалися як єдина родинна колекція, що мала об'єднатися в масштабну галерею, відкриту для широкого загалу.

Важливе місце у колекціях Терещенків належало картинам живописців, які народилися в Україні або тривалий час тут працювали та своїм творчим доробком зробили значний внесок у розвиток українського мистецтва. Варто виділити таких визначних художників як Т. Шевченко, Д. Левицький В. Боровиковський та ін. [2, с. 151].

Микола Терещенко активно займався не тільки підприємництвом і торгівлею, а також і громадською діяльністю – у 1851–1860 рр. його було обрано на посаду старшого бургомістра міста Глухова, і він обіймав цю посаду впродовж 9-ти років, а потім протягом 14-ти років був міським головою. Микола Артемійович більше 20-ти років стояв на чолі глухівського міського самоврядування, що було яскравим свідомством загальної пошани земляків до його плідної діяльності.

У своїй громадській діяльності Микола Артемійович особливу увагу приділяв добродійним справам – допомагав дитячим притулком, міській лікарні і навіть ув'язненим, очолюючи місцеве відділення піклування про в'язниці. У Глухові коштами та пожертвою мецената Терещенка були побудовані: чоловіча та жіноча гімназії, ремісниче училище, пансіон для гімназистів, дитячий притулок, міська лікарня, учительський інститут, ряд приватних житлових будинків.

6. Висновки

Розглянуто основні віхи життя та діяльності династії Терещенків, встановлено, що славетна родина походила із містечка Глухів, а засновником підприємницької династії вважається Артемій Терещенко, який був кріпаком та зміг викупитися на волю і розпочати торговельну діяльність. Сини Артемія – Микола Федір та Семен продовжили батьківську справу. Брати Терещенки володіли цукровими, винокурними, лісопильними та суконними підприємствами. Проаналізовано внесок родини у розвиток економіки країни, а саме у розвиток цукрової промисловості Вони не тільки примножували свої прибутки, але й створювали робочі місця, впроваджували нову техніку, прогресивні технології виробництва. Досліджено меценатську та просвітницьку діяльність династії Терещенків, адже родина жертвувала кошти на гімназії, училища, лікарні, притулки. Проаналізовано рівень популяризації даної родини. Тривалий час діяльність сім'ї Терещенків замовчувалася. Лише після проголошення незалежності України їхнє ім'я повернуто із забуття, а діяльність визнано офіційною. За особливі заслуги Терещенків у справі меценатства Київська міська дума ухвалила рішення перейменувати вулицю Олексіївську на Терещенківську Брати Терещенки – Микола та Федір – стали почесними громадянами Києва.

References

1. Afanasieva, Z. B. (2014). Patronage in the educational field of M. A. Tereshchenko. To the 195th anniversary of his birth (1819–1903). *V. I. Vernadsky National Library of Ukraine*. <http://www.nbuv.gov.ua/node/1915> (in Ukrainian).
2. Donik, O. (2001). Tereshchenki – mecenyaty ta yikh vnesok u kulturnu spadshchynu Ukrainy [The Tereshchenkos – patrons and their contribution to the cultural heritage of Ukraine]. *Problems of Ukrainian History of the 19th – Early 20th Centuries*, (2), 149–179. <https://surl.li/pshjnn> (in Ukrainian).
3. Donik, O. M. (2016). TERESHCHENKY. In *Entsyklopediia istorii Ukrainy* [Encyclopedia of the History of Ukraine]. Institute of History of Ukraine, NAS of Ukraine. http://www.history.org.ua/?termin=Tereshchenky_rid (in Ukrainian).
4. Kalashnyk, Yu. (Ed.). (2019). *Mykola Tereshchenko: Do 200-littia vid dnia narodzhennia: Kraieznavchyi daidzhest* [Mykola Tereshchenko: To the 200th anniversary: Local studies digest]. Sumy: T. H. Shevchenko Central Municipal Library. https://smr.gov.ua/images/news/Kultura/2019/10/18/TERESHENKO_DAJDZEST.pdf (in Ukrainian).
5. Kotovych, Kh. (2022). Tsukrova imperiia rodyny Tereshchenkiv [The sugar empire of the Tereshchenko family]. *AgroElita*. <https://agroelita.info/tsukrova-imperiia-rodyny-tereshchenkiv> (in Ukrainian).
6. Kudlasevych, O. M. (2009). Rozvytok ukrainskoho pidpriemnytstva ta yoho sotsialna rol: dynastiia Tereshchenkiv [Development of Ukrainian business and its role in the community: dynasty of Tereshchenko]. *Ukrainian Society*, 4(31), 103–109. <https://doi.org/10.15407/socium2009.04.103> (in Ukrainian).

7. Lazechko, P. (2003). Mecenaty ukraïnskoi kultury [Patrons of Ukrainian culture]. *Dzvin*, (7), 114–115. (in Ukrainian).
8. Martynchuk, S. (2016). Sotsialni vzaiemodii pidpriemstv ta robitnykiv Volynskoi hubernii [Social interactions between enterprises and workers of Volyn gubernia]. *Actual Problems of National and World History*, (27), 250–256. http://nbuv.gov.ua/UJRN/apvtvi_2016_27_58 (in Ukrainian).
9. Murmyla, N. (2023). Osoblyvosti rozvytku kharchovoi promyslovosti Pravoberezhnoi Ukrainy v kintsy XIX – na pochatku XX st. [Features of the development of the food industry of the Right-bank Ukraine in the late nineteenth and early twentieth centuries]. *History of Science and Biographical Studies*, (3), 267–271. <https://doi.org/10.31073/istnauka202303-13> (in Ukrainian).
10. Nikolaieva, T. (2004). Vplyv pidpriiemstiv na rozvytok infrastruktury miskykh tsentriv Ukrainy v ostannii tretyni XIX – na pochatku XX st. [Entrepreneurs' influence on the development of urban infrastructure in Ukraine in the late 19th – early 20th centuries]. *Problems of Ukrainian History of the 19th – Early 20th Centuries*, (8), 192–193. http://resource.history.org.ua/publ/xix_2004_8_186 (in Ukrainian).
11. Rudyachenko, O. (2018). Mykola Tereshchenko – hetman tsukru [Mykola Tereshchenko – the sugar hetman]. *Ukrinform*. <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2557037-nikola-teresenko-getman-cukru.html> (in Ukrainian).
12. Samotuga, Yu. S. (2018). Blahodiina diialnist Mykoly Tereshchenka [Charitable activity of Mykola Tereshchenko]. *Teoriia ta metodyka navchannia suspilnykh dystsyplin*, 1(6), 86–89. <https://www.library.sspu.edu.ua/wp-content/uploads/2018/10/----6-2018.pdf#page=86> (in Ukrainian).
13. Shevelieva, M. (2024). Ivan Tereshchenko – pidpriiemets, blahodiinyk, metsenat [Ivan Tereshchenko – entrepreneur, philanthropist, and patron]. *Ukrainskyi interes*. <https://uain.press/blogs/ivan-tereshhenko-pidpriyemets-blagodijnik-metsenat-1335105> (in Ukrainian).
14. Shevlieva, M. (2024). Prosvitnytska diialnist rodyry Tereshchenkiv v Ukraini [Enlightenment activities of the Tereshchenko family in Ukraine]. *Ukrainskyi interes*. <https://uain.press/blogs/ivan-tereshhenko-pidpriyemets-blagodijnik-metsenat-1335105> (in Ukrainian).
15. Skrobat, M. (2024). Istoriiia uspikhu rodu Tereshchenkiv [The success story of the Tereshchenko family]. <https://spravjniistoriyi.com.ua/2024/05/27/istoriia-uspikhu-rodu-tereshchenkiv> (in Ukrainian).
16. Stratiievskia, I. (2022). Prosvitnytska i blahodiina diialnist dynastii Tereshchenkiv [Educational and charitable activity of the Tereshchenko dynasty]. *NAUKA. OSVITA. MOLOD*, (2), 163–166. https://library.udpu.edu.ua/library_files/stud_konferenzia/2022/2/59.pdf (in Ukrainian).
17. Tsentr hromadskoho monitorynhu ta kontroliu. (2017). *Tereshchenky: Hlukhivski milionery i metsenaty* [The Tereshchenkos: Hlukhiv millionaires and philanthropists]. <https://naglyad.org/uk/2017/08/08/tereshhenki-gluhivski-miljoner-i-metsenati> (in Ukrainian).
18. Zherybylo, I. (2008). Metsenatstvo yak prahnenia do suspilnoi korysnosti v Ukraini [Philanthropy as an aspiration to social benefit in Ukraine]. *Sotsiogumanitarni problemy liudyny*, (3), 82–90. http://nbuv.gov.ua/UJRN/spl_2008_3_12 (in Ukrainian).